

УДК 332.1:338.48

Ю.В. Шабардіна, канд. екон. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ
РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ****Ю.В. Шабардіна**, канд. экон. наук

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

**ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ
РЕКРЕАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА****Yuliia Shabardina**, PhD in Economics

Chernihiv National Technological University, Chernihiv, Ukraine

**ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM DEVELOPMENT
REGIONAL RECREATION POTENTIAL**

Обґрунтовано, що наявність дієвого інституційного середовища в масштабах держави, саме на регіональному рівні дозволяє одержати синергійний ефект та зайняти високі позиції у наданні масштабних і якісних рекреаційних послуг. Запропоновано сутнісні характеристики організаційно-економічного механізму розвитку рекреаційного потенціалу регіону через створення і функціонування інноваційно-інвестиційного центру регіонального розвитку.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, рекреаційний потенціал, регіон, стратегія розвитку, сукупний регіональний ефект, методи, принципи, інструменти, важелі, інноваційно-інвестиційний центр рекреаційного розвитку.

Обосновано, что наличие действенной институциональной среды в масштабах государства, именно на региональном уровне позволяет получить синергитический эффект и занять высокие позиции в предоставлении масштабных и качественных рекреационных услуг. Предложено сущностные характеристики организационно-экономического механизма развития рекреационного потенциала региона путем создания и функционирования инновационно-инвестиционного центра регионального развития.

Ключевые слова: организационно-экономический механизм, рекреационный потенциал, регион, стратегия развития, совокупный региональный эффект, методы, принципы, инструменты, рычаги, инновационно-инвестиционный центр рекреационного развития.

We justify that the existence of an effective institutional environment across the state, at the regional level provides a synergistic effect and a top position in the provision of large-scale and high-quality recreational services. Invited to the essential characteristics of the organizational-economic mechanism of development of the recreational potential of the region through the creation and functioning of innovation and investment center for regional development.

Key words: organizational and economic mechanism, recreational potential, region, development strategy, the cumulative effect of regional, methods, principles, tools, leverage innovation and investment center and recreational development.

Постановка проблеми. Аналіз та оцінка формування і використання наявного рекреаційного потенціалу регіонів України засвідчують існування значних міжрегіональних диспропорцій. Потреба пошуку нових форм реалізації рекреаційного потенціалу, низький рівень інноваційного забезпечення регіону та проблеми в залученні інвестиційних ресурсів у галузь обумовлюють необхідність вдосконалення діючого організаційно-економічного механізму функціонування рекреаційного потенціалу на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи визначення сутності економічного механізму закладені у роботах Ш. Піста, Г. Шеклі [7, с. 614], які ототожнювали останній з “економічним режимом” чи “економічною теорією” тощо.

У праці А. Кульмана [10] економічний механізм розглядається як взаємозв'язок між виробництвом, споживанням та обміном.

Погоджуючись з авторами [2; 8], при всій різноманітності видів механізмів впливу на об'єкт управління, що описані в економічній літературі, при побудові моделі ефективного управління рекреаційним потенціалом регіону доцільно використовувати дефініцію «організаційно-економічний механізм».

Економічна наука основою організаційно-економічного механізму в умовах ринку вважає діалектичну єдність державного регулювання та ринкової саморегуляції.

Отже, традиційно, елементами цього механізму виступають методи, форми, інструменти, важелі державного регулювання та ринкової саморегуляції.

Існує думка, що організаційно-економічний механізм слід розглядати в сукупності всіх його складових, з урахуванням кінцевого результату та циклічного характеру всіх соціально-економічних процесів [14].

Формуванню і вдосконаленню організаційно-економічного механізму розвитку рекреаційного потенціалу присвячені праці І.В. Бережної, П.В. Гудзя, Ю.П. Гуменюка, І.В. Давиденко, Н.Б. Кирич, О.С. Молнара, А.Г. Охріменко, Л.М. Томаневич, Г.М. Шевченко, В.В. Шмагіної [1, 4–6, 9, 11–15] та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Перехід до сталого розвитку регіонів залежить від нових підходів держави до гармонізації соціальної, економічної та екологічної діяльності, посилення впливу на ці процеси інститутів громадянського суспільства. Особливого значення в цьому контексті набуває рекреаційна сфера як така, що інтегрує в собі просторовий потенціал природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інтелектуальних ресурсів, від ефективного використання яких залежить інноваційно-інвестиційний розвиток виробництва, інфраструктурне облаштування території, поліпшення умов проживання, оздоровлення і відпочинку населення, збереження і збагачення біологічного розмаїття та культурної спадщини. Перспективи розвитку рекреаційної сфери України лежать у площині прихованих можливостей регіонів ефективно використовувати цей наявний потенціал. Проте відсутність дієвого механізму розвитку рекреаційного потенціалу не дозволяє задіяти його у складі продуктивних сил регіонів.

Мета статті. Враховуючи вищесказане основним завданням цієї статті є побудова моделі організаційно-економічного механізму розвитку рекреаційного потенціалу, що пов'язано з підвищенням конкурентоспроможності регіональних господарських систем.

Виклад основного матеріалу. Вивчення й аналіз праць, присвячених дослідженню сутності і складових категорій «організаційно-економічний механізм», дозволяє трактувати його як сукупність методів, принципів, інструментів і важелів, реалізація яких дозволить підвищити рівень використання рекреаційного потенціалу і тим самим сприятиме стабілізації соціально-економічного й екологічного станів регіону.

Досвід показує, що за наявності дієвого інституційного середовища в масштабах держави саме на регіональному рівні можна одержати синергійний ефект та високі позиції у наданні масштабних і якісних рекреаційних послуг. Виходячи з цього запропонований організаційно-економічний механізм повинен ґрунтуватись на створенні регіональної інституції, яка б сконцентрувала зусилля всіх суб'єктів рекреаційної діяльності задля досягнення оптимального рівня використання рекреаційного потенціалу на рівні регіону (рис. 1).

Формування і функціонування організаційно-економічного механізму розвитку рекреаційного потенціалу регіону повинно ґрунтуватись на принципах, що визначають ефективність реалізації рекреаційних можливостей на конкретній території (рис. 2).

Принцип системності – вивчення рекреаційного потенціалу як системи, що складається з певних структурних елементів, які взаємопов'язані й узгоджені між собою, а їх розвиток орієнтований на підвищення рівня всієї системи.

Принцип евристичності – ґрунтується на творчому підході, інструментами якого є інтуїція, аналогії, досвід, винахідливість, у забезпеченні умов для створення рекреаційних продуктів, що не мають аналогів і можуть задовольняти специфічні рекреаційні потреби.

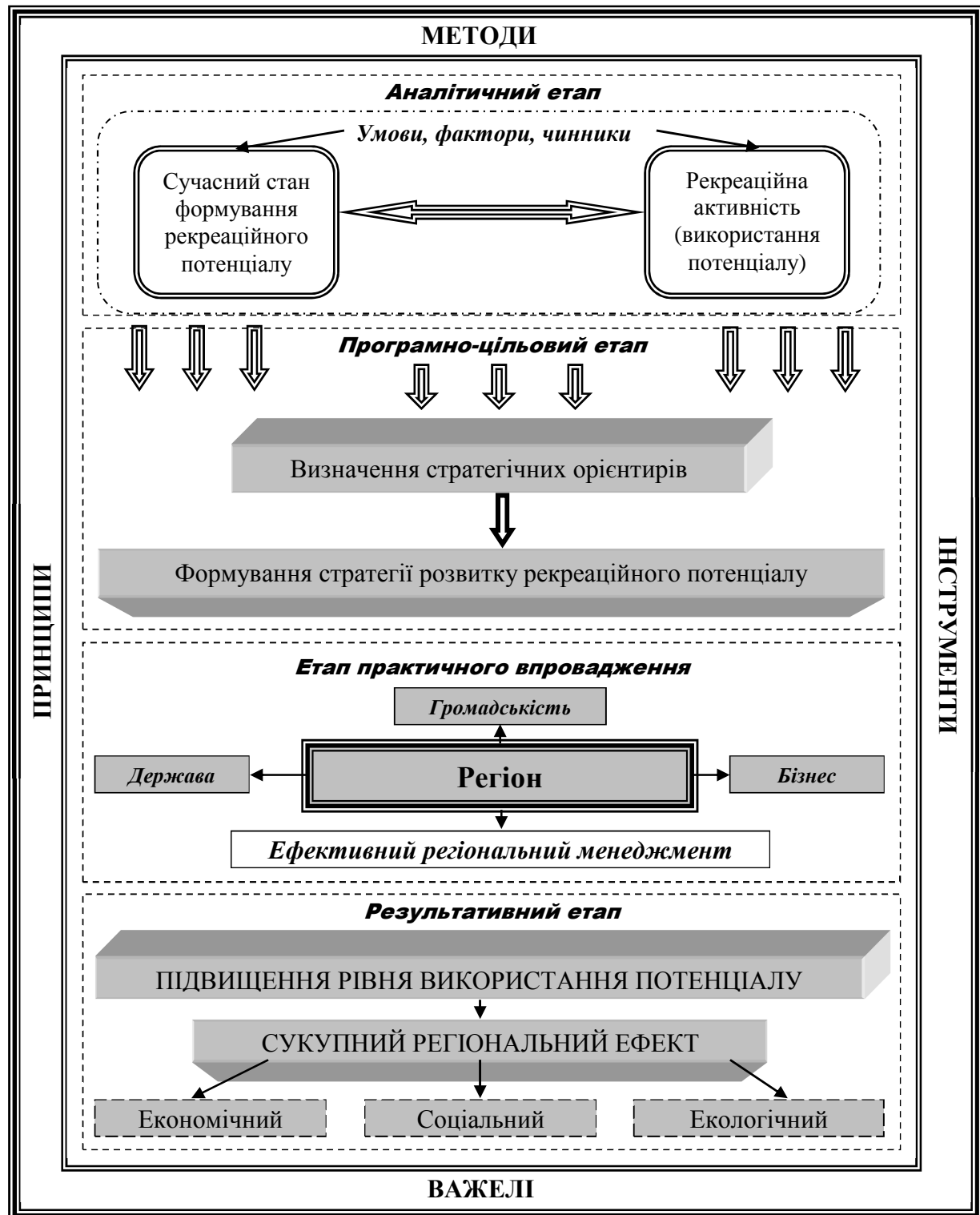

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм розвитку рекреаційного потенціалу регіону
Джерело: розроблено автором.

Принцип адаптивності передбачає виконання системи заходів, спрямованих на швидке реагування рекреаційної пропозиції на зміни в навколишньому середовищі з метою досягнення відповідності рекреаційному попиту. Оцінювання рекреаційного потенціалу регіону та його складових повинно ґрунтуватися на врахуванні їх можливих змін під дією різних чинників.

Рис. 2. Базові принципи, що визначають ефективність реалізації рекреаційних можливостей регіону
Джерело: [3].

Принцип науковості – функціонування рекреаційного потенціалу повинно здійснюватися у взаємозв’язку з останніми тенденціями в науці. Передбачає використання науково обґрунтованих методів оцінювання, аналізу сучасного стану та прогнозування розвитку рекреаційного потенціалу, впровадження інноваційних технологій для підвищення ефективності і раціональності його використання.

Принцип стійкості – використання рекреаційного потенціалу регіону повинно забезпечувати збереження його складових у стані можливого відтворення і розвитку, що забезпечується використанням обґрунтованих допустимих норм навантажень на рекреаційні об’єкти.

Принцип збалансованості полягає у постійній підтримці необхідної пропорційності між розвитком складових потенціалу, що забезпечує максимальну ефективність від використання потенціалу для всіх суб’єктів рекреаційної діяльності та найвищу його вартість.

Принцип перспективності, виміром чого виступає рекреаційний потенціал і сприятливі можливості його реалізації і розвитку в майбутньому з метою досягнення стратегічних цілей.

Принцип планомірності – проведення виваженої, заснованої на ґрунтовному плануванні, прогнозуванні, політики щодо організації, функціонування і розвитку рекреаційної діяльності в регіоні, яка враховує інтереси суспільства, держави та бізнесових структур.

Принцип пріоритетності зводиться до вирішення найбільш нагальних проблем розвитку рекреаційного потенціалу регіонів відповідно до стратегічних і програмних документів, прийнятих на державному і регіональному рівнях, а також вимогами сьогодення.

Принцип ресурсного забезпечення розкриває сутнісні характеристики рекреаційного потенціалу. Крім того, процес управління розвитком рекреаційного потенціалу повинен бути забезпечений необхідними трудовими, фінансовими, інформаційними та іншими ресурсами.

Принцип ринкової рівноваги – на вартість рекреаційного потенціалу регіону великий вплив справляє співвідношення між попитом і пропозицією на ринку рекреаційних послуг. Коли вони збалансовані, рекреаційний потенціал регіону використовується найповніше і найефективніше. Незбалансованість ринку призводить до недоотримання ефекту від використання потенціалу або до його зменшення через виснаження рекреаційних ресурсів.

Принцип комплексності при формування сукупного рекреаційного потенціалу досягається завдяки розширенню меж щодо його структуризації і врахуванню нетипових ресурсів, залучення яких у рекреаційний процес розкриває можливості більш повної й об'єктивної оцінки рекреаційного потенціалу в регіональному розрізі.

Принцип корисності – певний рекреаційний продукт має корисність для окремого рекреанта тільки тоді, коли він може задовольнити конкретні рекреаційні потреби в конкретний проміжок часу.

Принцип соціальної орієнтованості – у центрі функціонування рекреаційного потенціалу повинна бути людина з її потребами й інтересами. Реалізація рекреаційного потенціалу покликана сприяти відновленню фізичних, духовних, психологічних, емоційних та інших сил людини. Водночас, рівень розвитку рекреаційної галузі регіону визначається матеріальним добробутом населення, соціальною захищеністю, рівнем освіти та іншими характеристиками суспільного розвитку.

Принцип гармонізації з природою – об'єкти природи, що визначають можливості функціонування рекреаційного потенціалу, є, переважно, вичерпними. Тому процес використання рекреаційного потенціалу регіону повинен сприяти збереженню, відновленню і збагаченню природно-ресурсного потенціалу, який у свою чергу спрямовується на відновлення сил людини.

Принцип ефективності виражається у співвідношенні результату і витрат, здійснених для його досягнення. Зважаючи на багатоаспектність рекреаційної галузі для досягнення сукупного регіонального ефекту, економічна ефективність функціонування рекреаційного потенціалу визначається через фінансові результати рекреаторів, зростання продуктивності праці, податкові та інші платежі до бюджету і небюджетних фондів у межах регіону і держави загалом; про досягнення соціальної ефективності від використання рекреаційного потенціалу свідчать: зменшення кількості і тривалості лікарняних, тривалість життя, підвищення працездатності, духовне збагачення; екологічна ефективність проявляється у запобіганні руйнації екосистем і забезпеченні екологічної безпеки довкілля.

Принцип раціональності ґрунтується на виборі найкращого варіанта задіяння природних та інших рекреаційних ресурсів у господарській діяльності з позицій забезпечення макрорегіональної конкурентоспроможності та екологічної безпеки регіонів.

Принцип сталості – розвиток рекреаційної діяльності повинен підпорядковуватися досягненню основних вимог сталого розвитку регіонів.

Принцип синергії – взаємодія окремих складових рекреаційного потенціалу сприяє досягненню більшої ефективності рекреаційної сфери порівняно з внеском кожного окремого компонента у вигляді їх простої суми. Поєднання всіх складових рекреаційного потенціалу дають можливість створити економічно обґрунтований (оптимальний) розмір рекреаційного потенціалу та отримати від його використання максимальний ефект відповідно до ринкової кон'юнктури в цьому регіоні.

Принцип субсидіарності розвитку рекреаційного потенціалу наділяє місцеві органи влади досить широким колом повноважень порівняно з вищими ланками управління,

оскільки вирішення основних завдань розвитку рекреаційного потенціалу повинно концентруватися на регіональному рівні, а не за схемою зверху – вниз.

Принцип динамічності – кожен структурний елемент рекреаційного потенціалу не є сталою величиною, а розвивається в динаміці під впливом об’єктивних і суб’єктивних факторів і тим самим впливає на його сукупний розмір у часовому вимірі.

В основі запропонованого організаційно-економічного механізму закладені наступні методи впливу на рекреаційну діяльність, які поділяються на економічні, інституційні та адміністративні (рис. 3).

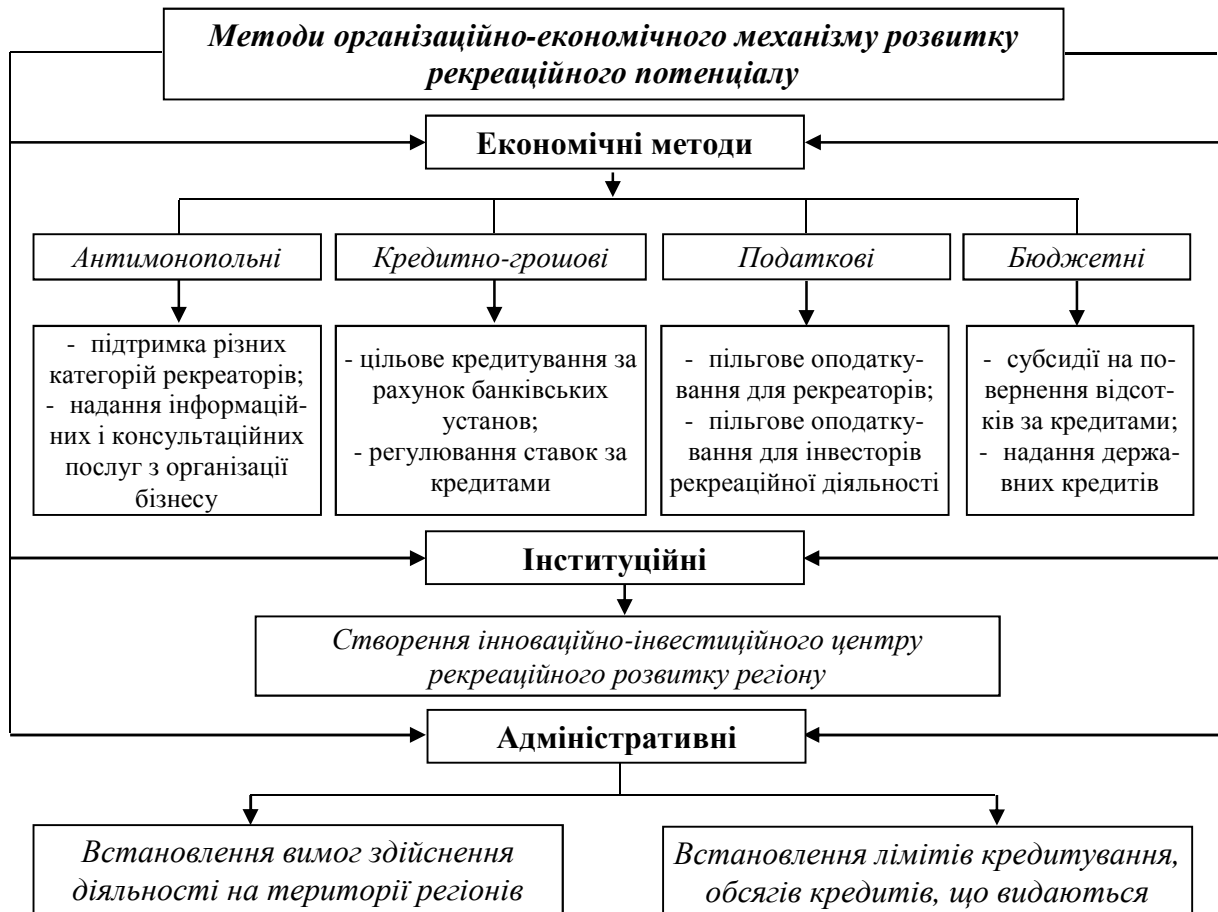

Рис. 3. Структура основних методів організаційно-економічного механізму розвитку рекреаційного потенціалу

Інструментарій, на якому ґрунтується запропонований організаційно-економічний механізм розвитку рекреаційного потенціалу регіональної системи, повинен включати як стабілізаційні чинники, що забезпечують єдиний підхід до здійснення рекреаційної діяльності на всій території України, зокрема, що стосується правил безпеки перевезень туристів, стандартів екологічної безпеки при наданні рекреаційних послуг, основ рекреаційного права, так і регулюючі, що окреслюють перспективи розвитку за рахунок фінансування пріоритетних напрямів розвитку рекреаційної сфери, в яких зацікавлена держава в цілому, ліцензування та сертифікації, розроблення та реалізації програмних та прогнозних документів щодо визначення перспективних напрямів розвитку рекреаційної сфери тощо.

Запропоновані і розглянуті методи організаційно-економічного механізму можуть бути реалізовані через основні важелі, сутність яких полягає у визначенні основних економічних показників, які є орієнтирами при здійсненні рекреаційної діяльності. Наприклад, для господарюючого суб’єкта рекреації такими аргументами можуть стати рівень прибутку, порядок набуття прав власності, доступність ресурсів, відсоткові ста-

вки з кредитування, інвестиційний режим; для споживача рекреаційних послуг – орієнтиром є ціна, рівень та якість таких послуг тощо.

Вивчення закордонного досвіду реалізації сучасної моделі регіональної політики дозволяє стверджувати, що ефективність зазначених посередницьких організацій обумовлена їх незалежністю від політичних впливів та адміністративної ієрархії, як це притаманно місцевим органам влади, а використання підприємницького підходу дозволяє отримувати прибуток від діяльності на території регіону. Крім того, такі структури можуть отримувати фінансування для здійснення діяльності з різних джерел, а співробітництво з подібними інституціями сусідніх держав сприяє збалансованому просторовому розвитку прикордонних територій сусідніх країн.

З метою підвищення конкурентоспроможності регіональних господарських систем у сфері рекреації доцільним є створення центру розвитку рекреаційного потенціалу, функціонування якого здійснюватиметься на партнерських засадах між органами місцевого самоврядування, представниками бізнесу, науковими й освітніми закладами і громадськістю. Виступаючи координаційним центром він забезпечує балансування інтересів основних суб'єктів рекреаційної діяльності (рис. 4).

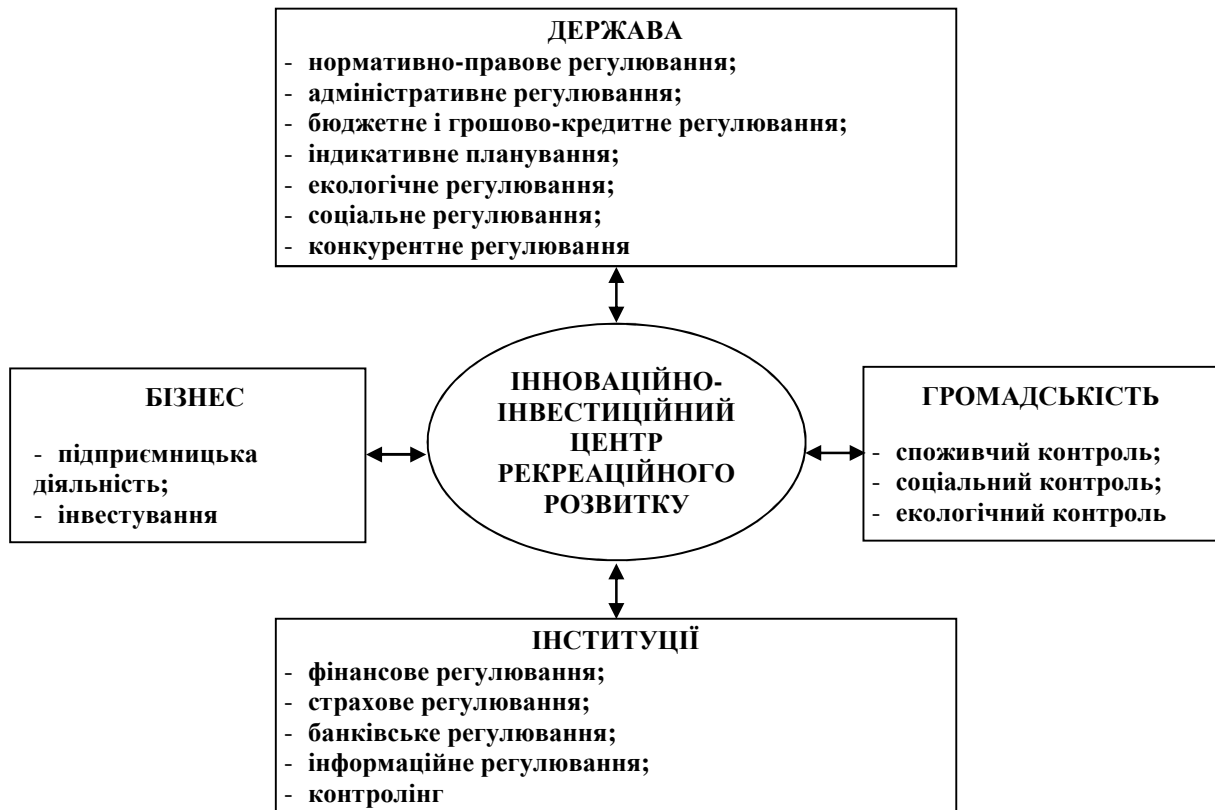

Рис. 4. Взаємодія основних суб'єктів рекреаційної діяльності

Джерело: складено автором.

Серед основних функцій інноваційно-інвестиційного центру:

- розроблення проектів;
- методичний супровід;
- моніторинг соціально-економічного розвитку і збір, обробка й аналіз даних, отриманих оціночних параметрів реалізації стратегії;
- порівняння їх з плановою траєкторією;
- моніторинг процесу реалізації державних, регіональних, міжрегіональних програм у межах Стратегії;
- моніторинг громадської думки з реалізації Стратегії;

- середньостроковий і довгостроковий прогноз параметрів реалізації Стратегії;
- розроблення пропозицій з усунення негативних явищ і відхилень від намічених цілей;
- розроблення інноваційних проектів;
- пошук альтернативних шляхів інвестування.

Висновки та пропозиції. Таким чином, забезпечуючи розвиток рекреаційної сфери регіону, реалізація організаційно-економічного механізму здатна прискорити загальний регіональний розвиток, що відповідає основним принципам сталого розвитку території.

Список використаних джерел

1. *Бережна І. В.* Національні пріоритети та регіональні детермінанти соціально-економічного зростання (на матеріалах АР Крим) [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.10.01 / І. В. Бережна ; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. – Л., 2005. – 40 с.
2. *Брюховецька Н. Ю.* Економічний механізм підприємства в ринковій економіці: методологія і практика / Н. Ю. Брюховецька. – Донецьк : ІЕП НАН України, 1999. – 262 с.
3. *Бутко М. П.* Методичні аспекти оцінки рекреаційного потенціалу регіону / М. П. Бутко, Ю. В. Шабардіна // Агросвіт. – 2011. – № 1. – С. 10–17.
4. *Гудзь П. В.* Механізм розвитку курортно-рекреаційних територій у сучасних умовах : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.10.01 / П. В. Гудзь ; НАН України. Ін-т екон.-правов. дослідж. – Донецьк, 2003. – 36 с.
5. *Гуменюк Ю. П.* Організаційно-економічні механізми стимулювання розвитку рекреаційно-туристичного комплексу (на прикладі Тернопільської області) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.10.01 / Ю. П. Гуменюк ; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. – Л., 2005. – 22 с.
6. *Давиденко І. В.* Організаційно-економічний механізм регулювання розвитку рекреаційної системи регіону : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.02.03 / І. В. Давиденко ; Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса, 2006. – 19 с.
7. *Економічна енциклопедія* : в 3 т. / [уклад. Б. Д. Гаврилишин, С. В. Мочерний та ін.]. – К. : Академія, 2001. – Т. 1. – 864 с.
8. *Іванова Н. В.* Концептуальні основи формування організаційно-економічного механізму розвитку транспортного потенціалу регіону / Н. В. Іванова // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2010. – № 44. – С. 152–159.
9. *Кирич Н. Б.* Вдосконалення економічних механізмів організації безпечної життєдіяльності населення і відтворення здоров'я людей рекреаційними засобами (на прикладі Тернопільської області) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.09.01 / Н. Б. Кирич ; Технол. ун-т Поділля. – Хмельницький, 1998. – 16 с.
10. *Кульман А.* Экономические механизмы / А. Кульман. – М. : Прогресс-Универс, 1993. – 192 с.
11. *Молнар О. С.* Управління розвитком туристично-рекреаційного комплексу регіону (на прикладі Закарпатської області) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.02.03 / О. С. Молнар ; Ужгород. нац. ун-т. – Ужгород, 2006. – 20 с.
12. *Охріменко А. Г.* Удосконалення територіальної організації рекреаційного комплексу Подільського регіону : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.10.01 / А. Г. Охріменко ; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 2001. – 18 с.
13. *Томаневич Л. М.* Організаційно-економічний механізм управління туристично-рекреаційними комплексами в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.02.03 / Л. М. Томаневич ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2006. – 21 с.
14. *Шевченко Г. М.* Організаційно-економічний механізм формування та використання природно-рекреаційного потенціалу території : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.06 / Г. М. Шевченко ; Сум. держ. ун-т. – Суми, 2008. – 21 с.
15. *Шмагіна В. В.* Механізми мобілізації природно-ресурсного потенціалу розвитку рекреації та туризму (на прикладі Українського Причорномор'я) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.08.01 / В. В. Шмагіна ; НАН України. Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. – Одеса, 2001. – 21 с.